

Віктор Аверін — один із основоположників прикладних зоологічних досліджень в Україні

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0523-133X>

ZAGORODNIUK, I. Viktor Averin as one of the founders of applied zoological research in Ukraine. — One of the founders and key researchers in the field of plant protection, organization of game research and promotion of nature conservation ideas in Ukraine in the 1920s to the 1940s. Doctor of sciences, zoologist of general profile, researcher of the fauna of Slobozhanshchyna, organizer of the first laboratory of game management and of a number of natural science editions, author of over 300 scientific, methodological and popular science publications. Promoter of the topic of useful and harmful animals, long-term head of the Department of Zoology and Entomology of Kharkiv Agricultural Institute. One of the most active and consistent organizers of scientific groups, commissions, laboratories, departments in the early 20th century.

Біографічні деталі

Віктор Григорович Аверін (1885–1955) — дослідник біології різних груп тварин (комах, птахів, ссавців), природоохоронець, організатор досліджень, засновник та редактор низки природознавчих видань. Народився 18 жовтня 1885 р. в с. Чепіль на Харківщині. Закінчив Харківський університет 1912 р. (учень М. Сомова). З 1913 р. — завідувач Ентомологічного бюро в Харкові, з 1915 р. — асистент кафедри зоології та ентомології Харківського СГІ, з 1925 р. — завідувач відділу захисту рослин Наркомзему УРСР.

З 1928 р. — засновник і керівник лабораторії мисливствознавства. З 1930 р. — доктор сільськогосподарських наук. Із 1930 р. і до смерті (27.12.55) — завідувач кафедри зоології та ентомології Харківського сільськогосподарського інституту. Похований в Харкові на міському цвинтарі.

Рис. 1. Віктор Аверін. Фото, найімовірніше, стосується періоду 1918–1920 р.; редактовано.

Ключові наукові доробки

Початки наукової роботи були суто прикладними: з 1911 р. він працював при Харківському губернському земстві за темою шкідників с.-г., і за його участі 1913 р. започатковано «Бюллетень о вредителях сельского хозяйства и меры борьбы с ними», що був виданий 22 випусками, проте згаснув у часи революційних лихоліть. Серед відомих публікацій в цьому виданні — огляд корисних і шкідливих ссавців Харківщини (Аверин 1915a). За підсумками цього циклу досліджень ним впорядковано монографію «Найважливіші шкідники сільського господарства і заходи боротьби з ними» (Аверин 1919). Географія досліджень — Слобожанщина й суміжні терени сходу України.

Теріологічна складова у доробку дослідника невелика — лише 6 % суто теріологічних публікацій (Пархоменко 2019). Проте загальний їхній внесок у розвиток таких досліджень був значним. У 1920-х роках він був організатором експедицій з вивчення перспективних для промислу звірів, як-от бабака, хохулі, крота (Аверин 1915b та ін.). Одними з його перших теріологічних праць були статті про перегузню (Аверин 1924, 1928) та поширення вухатого їжака на сході України (Аверин & Штамм 1927).

Одним із надважливих напрямків досліджень, які були відповіддю на вимоги до зоологічної науки від держави, стала організація мисливської лабораторії (Аверин 1930), яка діяла в Харкові у 1929–1932 рр. (можливо, довше). Ця діяльність започаткована з відкритих ним у 1928 році при Центральній раді ВУСМР курсів мисливствознавства; одна з назв лабораторії — «науково-дослідна станція мисливського господарства». У цій лабораторії разом із ним працювало багато відомих теріологів, у працях яких були й посилення на тематику лабораторії (напр. М. Селезньов, Є. Решетник, О. Мигулін)¹. З переміщенням столиці до Києва і створенням системи Заготхутра лабораторія продовжила роботу в Заворичах, де була створена центральна станція Заготхутра, якою у 1936–1941 рр. завідував учень Аверіна О. Мигулін. У 1930 р. Аверин став завідувачем кафедри зоології та ентомології Харківського сільгоспінституту, і на тій посаді працював до кінця життя.

Аналіз бібліографічного спадку В. Аверіна показує, що період його наукової активності охоплював майже 40 років — 1909–1947 рр., а коло наукових інтересів включало як праці фауністичного напрямку, так і питання охорони природи, боротьби зі шкідниками людського господарства, розвитку мисливствознавства, вивчення фенології, історії науки (Пархоменко 2019). Загалом В. Аверин опублікував приблизно 340 праць з ентомології, орнітології, теріології, мисливствознавства, рибництва, охорони природи.

---

¹ У особовій справі Є. Решетник місце її роботи у 1933–1935 рр. наведено як «Мисливська біологічна станція ВНПО, м. Харків» (запис 1947 р.), пізніше — як «Всесоюзный НИИ пушнина, Харьков» (запис 1949 р.), «Украинская охотпромбиостанция ВНИПО, Харьков» (запис 1961 р.). ВНИПО — «Всесоюзный институт пушного охотхозяйства».

Колекційних зразків ссавців, зібраних В. Аверіним, автору відомо лише три, серед них — хохуля (*Desmana moschata*, шк.+чер. № 9033 в кол. ННПМ) з околиць Рубіжного, здобута 6.04.1924.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Віктор Аверін став одним із перших організаторів системи захисту рослин в Україні та підготовки кадрів у цій галузі. Понад те, цією темою він займався фактично все своє життя. Він був активним діячем Центральної ради Всеукраїнського товариства мисливців та рибалок, ВУСМР (1923–1933), та першим її головою. У ті ж роки він був завідувачем Сільськогосподарського наукового комітету НКЗ УРСР.

Одним з важливих напрямків суспільної діяльності науковця стала робота з організації, впорядкування та редагування низки природничих видань, серед яких — «Бюллетень о вредителях сельского хозяйства и меры борьбы с ними», «Захист рослин», «Природа и охота на Украине», «Труды Харьковского общества испытателей природы при Укрглавнауке», «Український мисливець та рибалка». Останнє видання було одним із ключових зоологічних видань, значною мірою орієнтованих на вивчення ссавців, описи фауни та розвиток мисливствознавства.

Важливо знати, що В. Г. Аверін був одним із ключових організаторів становлення та розвитку мисливського господарства в Україні, розвитку мисливствознавчих досліджень та створення згаданої вище науково-дослідної станції мисливського господарства (з 1929 р.). У кінці 1920-х рр. В. Г. обрали заступником голови Комісії з охорони природи Сільськогосподарського наукового комітету НКЗ УРСР та заступником голови Українського комітету з охорони пам'яток природи НКО УРСР (комітет створено Радою народних комісарів УРСР 16 липня 1926 року), а в 1930-х роках — його головою.

За активної участі В. Г. Аверіна у 1920-х роках було створено заповідники Стрільцівський степ, Білосарайська коса, Провальський степ. У 1940-х роках він був членом Комісії з охорони природи АН УРСР.

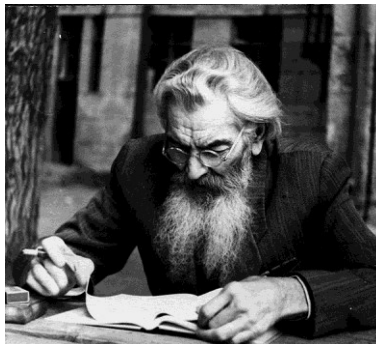
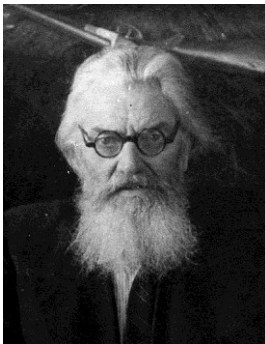

Рис. 2. Віктор Аверін у похилому віці. Фото 1950-х років. У повоснні роки В. Аверін був одним з найавторитетніших прикладних зоологів України і природоохоронців, членом багатьох природознавчих комісій і рад.

На честь дослідника названо зоологічні таксони, описані відомими зоологами (О. Мигулін, Я. Зубко, М. Милютін, В. Бажанов): підвид ховраха крапчастого *Citellus suslicus averini* Migulin 1927 з Харківщини, підвид мідиці звичайної з дельти Дніпра *Sorex araneus averini* Zubko 1937, підвид шура водяного *Arvicola amphibius averini* Miljutin 1939 з Харківщини, підвид соболя зі Східноказахстанської обл. *Martes zibellina averini* Bashanov 1943.

Аверін мав державні нагороди — ордени Леніна і Трудового Червоного Прапора, медаль «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні». У пам'ять про нього написано декілька статей (Підоплічко & Троїцька 1962; Злотін 2001) і створено профіль у Гугл Академії:

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=4EEw8M8AAAAJ>

Література

- Аверин, В. Г. 1915а. Краткий обзор вредных и полезных млекопитающих Харьковской губернии. *Бюллетень о вредителях сельского хозяйства и мерах борьбы с ними*. Харьков, № 1: 13–35.
- Аверин, В. Г. 1915b. К истории прежнего расселения байбака (*Marmota bobac*). *Бюллетень о вредителях сельского хозяйства и мерах борьбы с ними*. Харьков, № 6: 18.
- Аверин, В. Г. 1919. *Важнейшие вредители сельского хозяйства и меры борьбы с ними*. Изд-во Союз, Харьков, 1–142.
- Аверин, В. Г. 1924. Хорек-перевязка и наши сведения о ней. *Природа и охота на Украине*. Харьков, № 1–2: 155–158.
- Аверин, В. Г., М. Г. Штамм. 1927. О нахождении ушастого ежа (*Hemiechinus auritus* Gmel.) на Украине. *Труды Харьковского общества испытателей природы*, 1 (2): 51–54.
- Аверин, В. Г. 1928. Про перев'язку, або рябого тхора. *Український мисливець та рибалка*, № 11–12: 33–35.
- Аверин, В. Г. 1930. Перша науково-дослідницька мисливська лабораторія на Україні (короткий звіт). *Український мисливець та рибалка*, № 1: 9–11.
- Злотін, А. З. 2001. Аверін Віктор Григорович. *Енциклопедія сучасної України* : у 30 томах. Ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України. Поліграфкнига, Київ, Том 1 (А): 59–60.
- Пархоменко, В. В. 2019. Дані до аналізу тематики наукових праць професора В. Г. Аверіна. *Історія освіти, науки і техніки в Україні*, 14: 482–487.
- Підоплічко, І. Г., В. І. Троїцька. 1962. Віктор Григорович Аверін (1885–1955). *Збірник праць Зоологічного музею*, 31: 118–130.

ЗАГОРОДНЮК, І. Віктор Аверін — один із основоположників прикладних зоологічних досліджень в Україні. — Один із фундаторів та ключових дослідників у галузі захисту рослин, організації мисливствознавства та просування ідей охорони природи в Україні у 1920–1940-х роках. Доктор наук, зоолог широкого профілю, дослідник фауни Слобожанщини, організатор першої мисливствознавчої лабораторії та низки природознавчих видань, автор понад 300 наукових, методичних та популярних публікацій. Промотор теми корисних і шкідливих тварин, багаторічний завідувач кафедри зоології та ентомології Харківського сільськогосподарського інституту. Один з найбільш активних організаторів наукових груп, комісій, лабораторій, кафедр у першій половині ХХ ст.